

Környezeti és egészséges életre való nevelés táborban

A környezeti és egészséges életre nevelésben elsődleges szerepet a családnak kellene betöltenie. Amíg azonban a szülők környezet- és egészségkultúrája, környezeti tudata a nyugat-európai átlagszintnél lényegesen alacsonyabb, addig – mint más nevelési területek esetén is – a feladat oroszlánrésze az oktatási intézményekre, pontosabban a kihívást felvállaló pedagógusokra hárul. A számos forma, nevelési szituáció között pótolhatatlan szerepük van a szabadban tett sétáknak, barangolásoknak, a kirándulásoknak, a táborozásoknak, vagyis a természettel, a természeti környezetben történő találkozásoknak.

A táborozás, mint nevelési-oktatási forma előnyeit az alábbiak is alátámasztják:

A táborban az idő biztosított a többszöri és folyamatos megfigyelésekre. Mód nyílik a többoldalú vizsgálatra, az ismeretek elmélyítésére, rögzítésére, különböző készségek és képességek fejlesztésére, az összefüggések feltárására, a helyszíni szintézisre, valamint bizonyos esetekben a gyakorlati kivitelezésre. Komplex közelítésmódot képvisel, lehetővé ad a multi- és interdiszciplinaritás alkalmazására.

A táborozás szerepe a nevelésben

Ez az a szervezeti forma, amelyben a Victor A. és Havas P. munkáiban feltárt környezeti nevelési stílusjegyek és módszerek a legsokoldalúbban, a legtökéletesebben érvényesülnek és alkalmazhatók. Ezek a megállapítások, mint rokon nevelési területre, az egészségmegőrzésre is érvényesek.

A táborozás analitikus és holisztikus megfigyelési szituációkat biztosít. Lehetőség nyílik az elemzésre, a részekre bontásra. Végezhetünk csillagászati, geológiai, meteorológiai, talaj-, víz- és levegőkémiai, botanikai, zoológiai, ökológiai, etológiai, fiziológiai és egyéb tudományos megfigyeléseket, kísérleteket. Megőrkíthetjük környezetünket festék, rajzszén, agyag, szalma és más anyagok felhasználásával. Fényképezhetünk és filmezhetünk. Ugyanakkor a maga teljességében érezhetjük és éreztethetjük a környezetünk egészét, vagy annak jelenségeit, objektumait, minden érzékszerv egyidejű mozgósításával.

Az értelmi és érzelmi aspektus is kihasználható, azaz a megközelítés egyidejűleg és tetszés szerint lehet tudományos, valamint művészi. Megismerhetünk csillagképeket, közeteket és ásványokat, növény- és állatfajokat, -társulásokat, viselkedési szokásokat, népszokásokat, népdalokat, irodalmi alkotásokat, történelmi emlékeket és még számtalan mindent. Vezethetünk ezekről naplót, készíthetünk leírást, összehasonlíthatjuk őket, különbséget tehetünk köztük. Emellett és ezzel párhuzamosan figyelhetjük a madarak röptét vagy a lepkék csapongását. Hallgathatjuk a víz csobogását, a levelek zizegését, a madarak trillázását, a rágcsálók neszezését. Tapinthatjuk a fák kérgének rücskösségét, a levelek molyhosságát, a kavicsok simaságát. Gyönyörködhetünk a színárnyalatok kavalkádjában. Beszívhatjuk a virágok, a vizek, a pusztá, az erdő illatát. Elcsodálkozhatunk a

szimmetria változataiban, felfedezhetjük az asszimmetriát. Ezeket meg is örökíthetjük. Egyrészt a fent ismertetett technikákat alkalmazva, másrészt pedig beépíthetjük tudatunk mélyebb régióiba. A tábor sokrétűsége, szerteágazósága pontosan a racionális és az emocionális oldal egyénenként változó igényű erősítésére biztosít reális lehetőséget. Így a programot mindenki sajátjának érezheti.

A táborozás alkalmával egy-egy probléma természet- és társadalomközpontú vonatkozásaival is találkozhatunk. Mivel a helyszín nem más, mint a természet, látszólag egyértelműen adott a megközelítési mód. Ugyanakkor nem szakadhatunk ki kisebb-nagyobb közösségünkől, tehát erőltetés nélkül megjelennek társadalmi vetületű vonatkozások is. Vagyis a természeti környezet, az élőlények megfigyelésén, vizsgálatán kívül eredményesen foglalkozhatunk a talaj, a levegő és a víz szennyezettségének, továbbá a zajterheltség és az erdők pusztulásának és még sok más társadalmi eredetű problémának, valamint ezek megoldásának a kérdésével. Mindezeket figyelembe véve a két, egymást kiegészítő oldal közti összefüggés, egészséges összhang is kialakítható.

A táborozás ezenkívül hangsúlyozottan gondolkodás- és cselekvésközpontú, a belső és külső tevékenységnek is szerepet tulajdonít. Mindkét oldalt, azok összhangját és egymásra épülését egyaránt erősíti, s az elmélet és a gyakorlat egységének megteremtésére biztosít lehetőséget.

Komoly és játékos lehet egyszerre, egymás mellett, vagy egymást kiegészítve. A táborozás során különböző vizsgálódásokat folytathatunk, kísérletezhetünk, beszélgethetünk, figyelemmel kísérhetünk dolgokat, összefüggéseket tárhatunk fel gondolataink teljes összpontosításával, tudati műveletek matematikai pontosságú végrehajtásával. Mászor önfeledten űzhetünk szellemi, fizikai vagy éppen érzékszervi játékokat az egyén, csoport, illetve az egész közösség szintjén. A tanulás ezen formája a komoly problémák egyéni-vé válásának az egyik legsikeresebb eszköze.

A fentiekből kitűnik, hogy ugyanaz az objektum, jelenség többféleképpen vizsgálható, több oldalról is megközelíthető. A bemutatott stíluskülönbségek, stílusjegyek keveredhetnek is egymással, tetszés szerint és tudatosan kombinálhatók. Az így létrehozott oktatási-nevelési folyamat mindenképpen egyedi és egyszeri, azaz nem ismételhető. E megállapítás különösképpen igaz a tábori tevékenységre, melynek lényege a tervezett spontaneitás. Mivel a természet sokszor kiszámíthatatlan, csak bizonyos mozzanatok, lehetőségek tervezhetők, csupán egy keret adható meg. Ez a keret az objektív és szubjektív adottságoknak, a pillanatnyi helyzetnek megfelelően tartalommal tölthető meg. Hogy mikor, mivel és hogyan, azt számos tényező szabja meg, melyek közül a teljességre való törekvés igénye nélkül itt csupán néhányat említek meg. Ilyenek: a terepi és időjárási adottságok, a csoport nagysága, összetétele, az életkori sajátosságok, a tanulók tudás- és neveltségi szintje, a célkitűzések és elvárások, a nevelők és a gyerekek érdeklődése, a rendelkezésre álló anyagok, a szerencse.

„Előre gyártott receptek” – bár sokan próbálkoznak az elkészítésükkel – nem léteznek, csupán vezérfonalak. Ezek közül kell a legmegfelelőbbet kiválasztani, a szál elejét jó erősen és tudatosan megragadni, utána pedig felgombolyítani. Ezek a fonalak is összekuszálódhatnak, gyakran hurkokat, csomókat alkothatnak, sőt kibogozhatatlannak is tűnhetnek. Nem gond, kezdjük el máshonnan a bogozást. Kitartással megtaláljuk a szál másik végét; ekkor megoldottunk egy problémát. Mennyivel izgalmasabb ez az út, mint a recept egyszerű „kiváltása”. Az utóbbi ugyan sokkal egyszerűbb, de hiányzik belőle valami, ami nem más, mint a saját egyéniségünk és a siker öröme. Az egyediségen és az egyszerűségeen kívül ettől lesz életszerű, kötetlen, gyakorlatias, rugalmas a tanítás és a tanulás. Mindez állandó, magas szintű tudást, felkészültséget és folyamatos fejlődést kíván a pedagógustól, amit mi magunk is elvárunk tanítványainktól.

A táborozás alkalmas a már elkezdett iskolai tevékenység folytatására, kiegészítésére, illetve új programként; a résztvevőknek mindenképpen élményt, a megszokottól eltérő élethelyzeteket, életmódot jelent. Ezek során előkészíthető és megalapozható a követke-

ző évi intézményi munka. A szabadban könnyebben érvényesül a tudomány- és tantárgy-köziség, a sokoldalúság, a komplementaritás. A különböző szakos és beállítottságú pedagógusok egymással, egymás munkáját figyelve, azt kiegészítve, önmaguk tevékenységét folyamatba és rendszerbe helyezve, nézeteiket értékelve, esetleg átértékelve vesznek részt a tábor munkájában. A többféle tényező kiegészíti, fokozza egymás hatását, erősítőként működik. Ily módon az érdeklődési intervallum bármely pontján elhelyezkedő gyerek megkapja a számára előnyös információkat, a testre szabott hatásokat. Ez mind az adó, mind a vevő oldal számára sikerélményt jelent. Ami nem más, mint a pedagógia egyik sarkalatos pontja.

1989 óta évről évre komplex programú oktató-nevelő nyári tábort szervezek és vezetek, melyek tapasztalatait ezúton szeretném közreadni.

A tábor tevékenységét meghatározó szempontok

A Tbilisziiben megtartott Környezeti Nevelési Konferencián megfogalmazott, alapvetőnek és általános érvényűnek tekinthető célok és célkategóriák figyelembevételével mellett az alábbi szempontok határozták meg a tábori tevékenységet, melyek megegyeznek az egyéb, tanórán kívüli nevelési szituációkban követelményként felállított szempontokkal:

- a külső és belső harmónia iránti vágy kialakítása és fokozása;
- a szép iránti fogékonyság és a pozitív életszemlélet alakítása;
- a környezettudatos és egészségorientált magatartás formálása;
- a természet és önmagunk megóvása iránti igény tudatosítása;
- az ember és a természet megközelítése a különböző tudomány- és művészeti ágak felől;
- a tárgyi ismeretek komplex feldolgozása, szintetizálása;
- az összefüggések megláttatása;
- az ismeretek bővítése és mélyítése;
- a környezettel és az egészséggel kapcsolatos készségek és képességek – különösképpen a problémafeltáró és problémamegoldó-képesség fejlesztése;
- a környezet- és egészségvédelem kapcsolata, valamint hatásrendszerük feltárása;
- az önművelés, önkifejezés és önmegvalósítás szerepének hangsúlyozása.

Az alapelv nem elsősorban „környezet- és egészségvédők”, hanem a környezetüket és önmagukat ismerő, a természetet tisztelő és szerető, a problémák iránt fogékony, megfelelő szemlélettel rendelkező emberek nevelése.

A tábor programja

A célkitűzések és egyben elvárások megvalósítására – előzetes felmérés alapján – az egyéni érdeklődést is figyelembe vevő programtervet dolgoztunk ki, melyet évről évre bővítettünk, és a tárgyi, személyi feltételeknek megfelelően válogattunk a különböző lehetőségek közül.

Ennek pontjai a következők:

Csillagászati alapismeretek

- Földünk helye az Univerzumban és a Naprendszerben;
- alapfogalmak – csillag, nap, bolygó, kisbolygó, hold, üstökös, meteor, meteorit, hullócsillag, műhold;
- csillagképek;
- űrhulladékok.

A földrajzi környezet szűkebb és tágabb megismerése

- a vizsgált terület elhelyezése nagyobb egységekbe;
- a terület kialakulása;

- jellemző talajtípusok;
- a terület vízrajza;
- éghajlati elemek;
- a makro- és mikroklíma műszeres mérése;
- a minimum-maximum hőmérő, a barométer, a higrométer, a kanalas szélességmérő használata;
- a kapott adatok felhasználása és kezelése.

Tájékozódás a szabadban nappal és éjszaka

- a tájoló és a térkép használata;
- tájékozódás magányos fa koronaformája, erdei fák mohás oldala, hangyaboly alakja stb. alapján;
- a csillagok iránymutatása.

A talaj vizsgálata

- kémhatás;
- iontartalom;
- textúra és szerkezet;
- levegő-, víz- és hőgazdálkodás.

A vizek környezeti viszonyainak vizsgálata

- átlátszóság;
- szín- és szagvizsgálat;
- oxigéntartalom;
- kémhatás;
- kénhidrogén, ammónium, nitrát és nitrit kimutatása.

A levegő vizsgálata

- a CO₂ és O₂ tartalom;
- a légkör SO₂ szennyeződése;
- fizikai hatások.

Az élőlények megismerése

- a területre jellemző növény- és állatfajok felkutatása;
- az állatok élőhelyének, életmódjának, társas kapcsolatainak megfigyelése;
- mikroszkópos megfigyelések;
- táplálékláncok és -hálózat felállítása;
- anyagforgalom és energiaáramlás;
- az abiotikus tényezők hatása az élőlények elterjedésére;
- az egyed feletti szerveződési szintek;
- a populációk közötti interakciók.

Energiagazdálkodás

- megújuló energiaforrások;
- az energiazdálkodás kapcsolata a környezetvédelemmel.

Hulladékok és szennyezőanyagok

- szilárd hulladékok;
- a víz, a talaj és a levegő szennyezése;
- veszélyes hulladékok;
- a hulladékok csökkentésének lehetőségei;
- a hulladékok kezelése, újrahasznosítása.

Erdőgazdálkodás

- lehetőségek, módszerek;
- eszközök;
- az erdőgazdálkodás kapcsolata a természetvédelemmel.

Az értékek védelmének lehetőségei

- nemzeti parkok, természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek;
- területi védelem;
- védett növény- és állatfajok;

– védett földtani képződmények.

A szerzett élmények megőrkítése különböző képzőművészeti technikák segítségével

– rajzolás (szénnel, ceruzával, tussal);

– festés, festőnövények;

– agyagozás (figura- és plakettkészítés);

– a természetes anyagok felhasználási lehetőségei (kórok és szárazvirágok, szalma, csuhé stb.);

– kosárfonás.

Természetfotózás és filmezés

A természet kapcsolata a zenével és az irodalommal

– természeti motívumok a népdalokban és az irodalmi alkotásokban;

– versillusztráció készítése;

– mimetikus és szerepjátékok;

– vers- és dalszöveg írása.

A tájegységek történelmi múltjának, népszokásainak népművészeti alkotásainak megismerése.

Játékok a természetben, „természetes” játékok (felhasználhatók J.B. Cornell, S. Papst – C. Braun és Vásárhelyi T. művei).

A természetjárás és a táborozás írott, valamint íratlan szabályainak megismerése

– a táborhely kialakítása;

– a helyes tűzrakás, főzés;

– higiéniai előírások.

Egészséges életmód

– korszerű táplálkozás, reformkonyha;

– a gyógynövények felhasználásának lehetőségei;

– helyes légzéstechnika;

– a környezeti tényezők jótékony és káros hatásai;

– testedzés, mozgás;

– relaxáció, meditáció;

– a jóga;

– önművelés, önkifejezés, önmegvalósítás, önértékelés;

– a környezet és az egészségmegővés kapcsolata.

A fentiekben felvázoltak kerettervnek tekinthetők, ami bárhol megváltoztatható, és ki-egészíthető az objektív és szubjektív körülményeknek megfelelően. (Emellett a tervezet némi változtatásokkal alkalmazható más szervezeti formákban való tevékenységek esetében is.) A kivitelezés nem a programterv pontjaihoz kötődve, hanem a kínálózó lehetőségeket kihasználva, úgymond témacsoportonként, a tudományágak területeit átfogóan, integráltan történik. A megvalósítás során az intézményi oktatás jellegével magyarázható az egy-egy tantárgyban való, s a gyerekekben helytelenül rögzült gondolkodást kívántuk felváltani a tapasztalatok komplex feldolgozásával.

A táborozók összetétele

Az előző fejezetekben ismertetettek létjogosultságát támasztja alá a táborozók összetétele is, amely valamennyi táborunkban heterogén volt. Ez ugyan többletfeladatot, nagyobb kihívást jelentett – a pedagógiai szituációk száma a heterogenitással egyenes arányban növekedett –, de számos előnye is volt. A változatosság, a sokféleség mind a vezetőség, mind a gyerekek szintjén érvényesült.

A vezetőséghez a különböző humán és reál szakos pedagógusokon kívül orvos is csatlakozott. Valamennyien a saját szakterületi ismeretrendszerünk felhasználásával, de annak határait rugalmasnak tekintve, sőt, szükség esetén azokat figyelmen kívül hagyva, a többiekkel összefüggő rendszerben neveltünk. Így biztosítottuk a hitelességet és egyben a komplexitást, a komplementaritást, valamint az integritást. Közösek voltak a célok,

azonos volt a vizsgálat tárgya. Mások voltak a megközelítési módok, a stratégiák, a módszerek, változó hosszúságúak a „bejárt utak”, de végeredményben ugyanarról volt szó. Azaz: csapatmunkát végeztünk.

A táborlakók összetétele az életkor, a nem és a tanulás helye (illetve az iskolatípus) szerint különbözött.

A résztvevők közötti korkülönbség megkönnyítette a kitűzött célok elérését, a program lebonyolítását, azaz a tábori élet egészét. Az idősebb, tapasztaltabb, a táborozást már ismerő gyerekek segítségét igénybe vettük. Bevontuk őket a szakmai tevékenységbe, a mindennapi feladatok ellátásába, a kisebbek gondozásába. Mindenki az egyéniségének megfelelő, fontos szerephez jutott. A fiatalabbak nyitottsága, az ismeretek iránti nagyobb fogékonysága, befogadóképessége viszont magával ragadta az idősebbeket, nagyobb aktivitásra készítette őket.

A két nem együttes táborozása a köztük lévő kapcsolat, továbbá viselkedésük és magatartásmintázatuk szempontjából bizonyult előnyösnek valamennyi korosztály esetében.

A közös tevékenység kitűnő lehetőséget biztosított a különböző iskolatípusokban tanulók közötti – egyébként gyakran tapasztalható – ellentétek feloldásra. Egyértelművé vált, hogy a környezettudatos és egészségorientált szemlélet nem az iskolai végzettség függvénye. Emellett tudatosítottuk, hogy az aktív személetformálás – társadalmi hovatartozástól függetlenül – mindenki feladata, szülőként és szakemberként egyaránt.

Az így kialakuló közösség, mint egy nagy család „működött”, amelyben mindenkinek megvolt a szerepe, feladata. Igen jó lehetőségnek bizonyult ez a formáció az önállóság, a döntési képesség, a mások iránt érzett felelősségtudat, a kommunikációs és kooperációs készség fejlesztésére. Ugyanakkor mindezek bizonyos szintű megléte elengedhetetlen feltétele volt a megfelelő szintű ismeretnyújtásnak és -befogadásnak, a kívánt eredmény elérésének.

Munkaformák a táborban

A táborozások során a tanítási órákról jól ismert munkaformák alkalmazhatók, az arányok megváltoztatásával. Ezek szerint a foglalkoztatás lehet frontális, csoportos és egyéni. A különböző munkaformákat egymást váltva, a célkitűzéseknek, a körülményeknek megfelelően kiválasztva alkalmaztuk.

A frontális foglalkoztatás fontos funkciót töltött be az ismeretanyag feldolgozásában, az értelmi képességek fejlesztésében, mondhatni alapvető volt. Az eredményes csoportos és egyéni munkának is ez a feltétele. Frontális foglalkozást alkalmaztunk például a terület megismerésénél, a komplex gondolkodásmódhoz szükséges ismeretek elsajátíttatásánál. De ez a forma alkalmas az érzelmi ráhangolásra és az ismeretek szintézisére is.

A táborban alkalmazott csoportmunka egészen más, mint a *Buzás L.* által felvázolt, az oktatási intézményekben alkalmazható változatok. Míg a tanítási órán a csoportok irányítása általában kívülről történik, addig a táborban a csoport tagjaként, azaz belülről tettük ezt. Így vált sokkal közvetlenebbé a két oldal közötti kapcsolat. Pontosabb, árnyaltabb gondolatcserére nyílt lehetőség, ugyanakkor gyorsabb lett a visszacsatolás. Az eredmény egy sikeresebb tanítási-tanulási folyamatban nyilvánult meg. Ezt segítette elő a szabad választás és az önkéntesség.

Lehetőség kínálkozott az érdeklődési köröknek megfelelő fakultatív, önszerveződő, létszámtól független és állandóan mobilis társulatok létrehozására szemben a tanár által megalkotott, statikus iskolai módzatokkal. Jelen esetben a kisközösségek létrehozásának aktív részesei főként a gyerekek voltak. Mindenki megkereshette a számára legmegfelelőbb helyet, szerepet, így fokozódott az eredményesség. A forgószínpadszerű, de fakultatív megoldások esetében a gyerekek többsége szinte mindegyik foglalkozáson részt vett. Hajtotta őket a kíváncsiság, befolyásoló erőként hatott rájuk, hogy ezek a foglalkozások nem voltak kötelezőek.

Nem a befogadandó információ mennyiség növelése volt a célunk. A hangsúlyt elsősorban az összefüggések megláttatására, a problémaérzékenység növelésére fektettük.

Ezt szolgálta az egyéni foglalkoztatás is, mellyel a tanévközi oktatási-nevelési folyamatban oly ritkán találkozhatnak a tanulók. Ez az a forma, amely lehetőséget nyújtott a problémák megfontolására, az önálló vélemény kialakítására, az absztrakcióra; a magasabb szintű gondolkodási folyamatokra. Míg az előző két forma főként a *mi*-tudat, ez utóbbi az *én*-tudat fejlesztését tette lehetővé. Mondhatni, az előző az azonosságokra, ez utóbbi a különbözőségekre fektette a hangsúlyt.

A frontális munkaformával egy alaptudást, egy alapképességszintet alakíthatunk ki, mely a csoport, illetve az egyéni foglalkoztatás során egyre rétegződik, tagozódik, egyre egyénibbé válik.

A tábori nevelés eszközei

Tábori keretek között a nevelés eszköztárának sajátos elemeit hasznosíthattuk. Ezek a játék, a mese, a munka, az alkotás, a versenyzés voltak. Vagyis a tanítási-tanulási folyamat tág értelmezése során a tanulás úgynevezett észrevétlen formáit alkalmaztuk. A szűken értelmezett tanulás, a tényanyag elsajátíttatása mellett, sőt gyakran helyett, a neveltségi szint emelése érvényesült; a mindennapi lét óhatatlanul egybekapcsolódott a tanulási tevékenységgel, mint azt Havas P. is feltételezi *Érték és értékátadás a környezeti nevelésben* című munkájában. A nevelés fenti eszközeit alkalmaztuk valamennyi korosztálynál, a kisiskolásoktól a prepubertás koron keresztül egészen a kamaszokig. A nevelési eszközök aránya az életkori sajátosságoknak megfelelően más és más volt, amit az egyéni foglalkoztatás tett lehetővé. Ugyanakkor a csoportmunka alkalmazásával mód nyílt az előre- és visszacsatolásokra, mivel a csoportok mindenféle szempontból heterogén felépítésűek voltak.

Ezek az eljárások mindenképpen heurisztikusak, problémaközpontúak, és biztosítják, hogy tanulóink – a tanulás tényének ellenére – jól érezzék magukat.

A játék *Victor A.* életkor szerinti csoportosításában elsősorban a kisgyermek, a kisiskolások nevelésének eszköze. Ugyanakkor ez életünk végéig az öröm egyik forrása, vagyis éltető erőként szolgál. Sokfélét játszottunk, de mindig csak azt, amihez kedvünk volt. Játszottunk csapatjátékokat, de megvalósítottunk csoportos ügyeségi feladatsort is. Használtuk az érzékszerveinket, játszottunk a színekkel, a szagokkal, a tapintással, a ritmussal. Felhasználtuk a drámapedagógia eszköztárát. Kitalált vagy valós történeteket jelenítettünk meg, mimetikus és szerepjátékokkal szórakoztattuk magunkat és egymást. Szabadon kombináltuk a különböző játéktípusokat.

A prepubertáskorban levő tanulók a játék helyett inkább már a versenyzésre és vetélkedésre hangoltak. A táborban a versenyek és vetélkedők nem sokban különböztek a játéktól. Igazi tét nem volt, a versenyzés inkább csak ösztönző szerepet töltött be. Azért is, mert az egyes korosztályok együtt „dolgoztak”, mint azt korábban már említettem. Ezt a módszert alkalmaztuk a tanultak átismétlésére, felelevenítésére, rögzítésére, szintetizálására is. A versenyek a legkülönbözőbbek voltak (szellemi, testi, csoportos, egyéni), s ezeket váltogattuk aztán. Ez a gyakorlat minden másnál sikeresebbnek bizonyult. Tapasztalataink szerint az utóbbi időben az esti táborúrnél zajló beszélgetések – melyek korábban az előbbi pedagógiai műveleteket szolgálták – kevésbé kötik le a gyerekeket.

A kisebbeknél a mesét alkalmaztuk, amit a nagyobbaknál verssel és más műfajú alkotásokkal egészítettünk ki, s több más eszközzel kombináltunk. Készítettünk illusztrációkat, plaketteken vagy agyagfigurák formájában megőrkítettük a mű egyes mozzanatait, szereplőit, eljátszottuk a történetet. Így a képzelet, a fantázia világát is megmozgattuk és felszínre segítettük.

A munka alatt a tényleges természet- vagy környezetvédelmi tevékenységen kívül a tábori életéhez tartozó mindennapos feladatokat is értem. Az elméleti alapok gyakorlativá válásán kívül így a közösség formálásában, a program gördülékennyé válásában egyaránt szerepe van.

A alkotás az önmegvalósítás, az önkifejezés eszköze. Az absztrakt vagy éppen realiztikus alkotásokban a tapasztaltak, az érzések, a benyomások felszínre törését figyelhet-

tük meg, ezáltal következtethettünk a „mester, művész” érzelmi állapotára. Ezt a lehetőséget is más lehetőségekkel együtt alkalmaztuk.

Victor A. a prepubertás korosztály jellemzőjének tartja a gyűjteménykészítésre való hajlamot. A táborban ezzel nagyon kell vigyáznunk. Gyűjthetünk ugyan kavicsokat, madártollakat, csigaházakat vagy éppen terméseket, de mindenképpen az „élő”, tehát az élőlények és élőhelyük veszélyeztetése nélkül. Ami nem azt jelenti, hogy meg sem próbáljuk a gyűjtést, hanem azt, hogy tapasztalat hiányában a fiatalok nem biztos, hogy tudják, érzik, hol a határ. Nem biztos, hogy különbséget tudnak tenni élő és élettelen, ehető és mérges, vagy éppen veszélytelen és veszélyes között. Antropocentrikusan közelíthetnek meg élőlényeket, cselekményeket vagy jelenségeket. Így azok lehetnek hasznosak és károsak, jók és rosszak, szépek és csúnyák; ebből következően önhatalmúan életre vagy halálra ítéltetettek. Én magam jobban szeretem, ha a természetből nem hozunk el semmit, és nem is hagyunk ott semmit.

Ehhez a problémakörhöz sorolom a fajismeretet, a fajmeghatározást is. A kérdés: szükséges-e, hogy a gyerekek minél több növény- és állatfajt ismerjenek? Mint biológianár természetesen minél több fajt próbálok bemutatni tanítványaimnak, de nem mindenáron, ugyanis mint környezeti nevelő nem ezt tartom elsődlegesnek. Főleg ha ehhez az élőlényt el kell pusztítani.

Ér-e valamit, ha pontosan tudom, mit pusztítottam el? Mi nem szakembereket nevelünk. Nevelhetünk-e az élet tiszteletére, szeretetére és védelmére pusztítással? Azt hiszem, kevés eséllyel. A pontos identifikálás helyett inkább elégedjünk meg a magasabb rendszertani kategória megnevezésével és jellemzésével. Az ismeret, a tisztelet, a szeretet és a védelem fogalmak nem függenek teljes egészében össze, nem feltételezik egymást. Gondoljunk jeles művészeink természetábrázolásaira. Ezekből a versekből, festményekből és egyéb alkotásokból sugárzik a természet szeretete, a megóvásra való ösztönzés és kényszer érzése. Pedig nem hinném, hogy valamennyien jelesek voltak természetrajzból; náluk az érzelmi töltés dominál. De kiindulhatunk a másik oldalból is. Ha valaki ismeri a szomszédját, szereti és tiszteli-e? Azt hiszem, nem szükséges a válasz.

A táborokban alkalmazott nevelési-oktatási módszerek

A különféle csoportosítások közül, a táborban alkalmazott nevelési-oktatási módszereinkről, azok előnyeiről a legtöbbet az alábbi, a tanár-tanuló tevékenységi arányát feltáró csoportosítás árulja el:

A tanár munkája

- szemléltetés;
- magyarázat;
- elbeszélés;
- visszajelző értékelés.

A tanár-tanuló közös munkája

- beszélgetés;
- megbeszélés;
- heurisztikus módszer;
- rögzítés;
- vita.

A tanuló önálló munkája

- önálló megfigyelés;
- önálló munka írásos források felhasználásával;
- önálló vagy csoportos kísérlet.

A módszereket az egyes helyzetek szerint változtatva, egymással párhuzamosan alkalmaztuk. Hogy éppen melyikre esett a választás, azt öt-hat tanulási funkció, tizenegyné-

hány információs közeg, húsznál több információs forrás sajátos és egyedülálló kombinációja szabta meg.

Tapasztalataim szerint a tanári ismeretközvetítés a tábori foglalkozásokon sikeresebben valósítható meg, mint egyéb szintereken. Ennek oka, hogy a szemléltetés, valamint az ehhez kapcsolódó magyarázat és elbeszélés az élőhelyen történik, a vizsgálat tárgya pedig élő objektum, valóságos jelenség.

Az idő előrehaladtával az utóbbi két csoportban szereplő – az iskolai oktatásban kevésbé használt – módszerek alkalmazását fokozatosan növeltük. Ezek jónéhány készség és képesség kialakításának és fejlesztésének elengedhetetlen feltételét képezik. Például a megfigyelő-összehasonlító és vitakészség, a problémafelismerő- és problémamegoldó-képesség, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ezen módszerek alkalmazására főként a csoportos és az egyéni foglalkoztatások során kínálkozott lehetőség.

Az előnyös munkaforma, a megfelelő eszközök és módszerek biztosították a tanár és a tanuló, az ember és a természet közeledését egymáshoz, így a környezeti és az egészséges életre nevelés sikerességét is. A táborok heterogén összetétele, a számtalan nevelési-oktatási szituáció, eszköz, módszer igen nagy számú variációja a résztvevők személyiségéhez illeszkedő megvalósítást biztosít.

A táborokban tanítványainkat (és ön magunkat is!) visszavezethetjük gyökereikhez, kialakíthatjuk bennük a természettel való azonosulás képességét. Ezzel az élőlények, a természeti környezet és az egész Föld túlélési esélyeit is növeljük. Éljük ezzel a lehetőséggel!

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani a Független Ökológiai Központ, a Magyar Természetvédők Szövetsége és a Soros Alapítvány által nyújtott támogatásért, mely nélkül tevékenységünk nem, vagy csak részben valósulhatott volna meg.

Irodalom

- Buzás L.: *A csoportmunka*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 73–131. p.
- Cornell, J. B.: *Sharing nature with children*. – California USA, 1989. 160. p.
- Dobó G.: *A biológia tantárgypedagógiája I.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1986. 123–135. p.
- Havas P.: *Érték és értékátadás a környezeti nevelésben*. Iskolakultúra, 1994. 25. sz., 3–15. p.
- Kovács M.: *Élővizek környezeti viszonyainak feltárása*. Zöld Jövő Környezetvédelmi Központ és Egyesület. Budapest, 1990. 38. p.
- Orosz S.: *Korszerű tanítási módszerek*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987. 108–113. p.
- Papst, S. -Braun, C.: *Környezeti nevelés szobában és szabadban*. Sajtó kiadás, Bécs, 1991. 51. p.
- Tbiliszi Környezeti Nevelési Konferencia Záródokumentuma (részletek). In: Victor A.: *Kalauz a Környezeti Nevelési Konferencia résztvevői számára* Visegrád, 17–18. p.
- Vásárhelyi T.: *Szitakötészet*. Független Ökológiai Központ, Budapest, 1994. 44. p.
- Victor A.: *A környezeti nevelés rendszere*. Iskolakultúra, 1993. 21. sz., 3–23. p.